

Γκράμσι: Ιδεαλισμός, παραγωγικότητα και έθνος

Ένα από τα προβλήματα που σταθερά και αδιάκοπα παρουσιάζονται στο εργατικό κίνημα, αποτελείται από τον γκραμισισμό ή καλύτερα από την ερμηνεία της σκέψης του Γκράμσι σε σχέση με την μαρξιστική θεωρία. Η αναφορά στον Γκράμσι δεν είναι μόνον ένα απλά πολιτιστικό και πνευματικό ζήτημα, αλλά εκφράζει ένα γεγονός σημαντικής πολιτικής σημασίας, αφού το ιταλικό κομμουνιστικό Κόμμα (ΙΚΚ) έκανε την σκέψη αυτή, με όλες τις ερμηνευτικές παραλλαγές που ακολούθησαν από το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου μέχρι σήμερα, την βάση της πολιτικής στρατηγικής του και της πρακτικής δράσης του.

Άλλοι αντίθετα, κριτικάροντας τον ρεφορμισμό του ΙΚΚ προσπάθησαν να αποδεσμεύσουν το γκραμισιανό κληροδότημα και να το επανασυνδέσουν με μια «επαναστατική» και «αριστερή» πολιτική. Αλλά αυτή η πολιτική ενέργεια, αποδείχτηκε με τον καιρό ή χαμένη, επειδή τα θεμελιώδη στοιχεία της σκέψης του Σάρδου ηγέτη δεν μπορούν να αποσπασθούν από το σύνολό τους και να ενταχθούν σε ένα άλλο πλέγμα που δεν είναι το δικό τους, εκείνο δηλαδή της ιδεαλιστικής και «βολονταριστικής» σκέψης που μεταφερμένο στο πολιτικό πεδίο δεν μπορεί παρά να μετατραπεί σε ρεφορμισμό και δημοκρατικισμό. Και ακριβώς στον ρεφορμισμό έπεσαν εκείνοι που θέλησαν να χρησιμοποιήσουν την σκέψη του Γκράμσι σαν σημαία που θα αντιπαρέθεταν στον ρεφορμισμό και στον υπερταξισμό των επίσημων κομμουνιστικών κομμάτων.

1. Στη βάση της, η σκέψη του Γκράμσι, δεν μπορεί παρά να ξαναγυρίσει στον υποκειμενικό ιδεαλισμό. Στα γραπτά της φυλακής, σε πολεμική με τον χυδαίο υλισμό, εκδηλώνει την προσχώρησή του σε μια κατά βάση ιδεαλιστική οπτική της πραγματικότητας. Αποκρούοντας την ιδέα ενός εξωτερικού και ανεξάρτητου από την ύπαρξη του ανθρώπου κόσμου, ο Γκράμσι αρνείται την αντικειμενική ύπαρξη του πραγματικού εφ' όσον αυτό υπάρχει μόνον επειδή το σκέφθηκε ο άνθρωπος. «Η έν-

νοια του “αντικειμενικού” στον μεταφυσικό υλισμό – γράφει – φαίνεται ότι θέλει να δείξει μια αντικειμενικότητα που υπάρχει και έξω από τον άνθρωπο, αλλά όταν υποστηρίζεται ότι μια πραγματικότητα θα υπήρχε ακόμη και αν δεν υπήρχε ο άνθρωπος τότε ή γίνεται μια μεταφορά ή πέφτουμε σε μια μορφή μυστικισμού»¹.

Η ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου, ανεξάρτητα από το υποκείμενο γνώστη και φορέα, θεωρείται από τον Γκράμσι σαν μια λαϊκή πρόληψη κληρονομημένη από την χριστιανική θρησκεία. Στην σκέψη του υπάρχει μόνον η εναλλαγή μεταξύ θεοκεντρισμού και ανθρωποκεντρισμού, μεταξύ ενός αντικειμενικού κόσμου, δημιουργημένου από τον θεό και ενός κόσμου που υπάρχει επειδή τον γνώρισε και τον μετέτρεψε ο άνθρωπος². Έτσι η πραγματικότητα υπάρχει μόνο σε σχέση με τον άνθρωπο και «μια που ο άνθρωπος είναι ιστορικό γίνεσθαι και επίσης η γνώση και η πραγματικότητα είναι γίνεσθαι, τότε και η αντικειμενικότητα είναι γίνεσθαι»³.

Η ιδεαλιστική θέση της σκέψης του Γκράμσι δεν είναι πάντως το αποτέλεσμα ενός μακρού συλλογισμού που παρουσιάστηκε στην δύσκολη μοναξιά της φυλακής. Στην πραγματικότητα η γκραμσιανή σκέψη, από τα γραπτά της νεαρής ηλικίας μέχρι εκείνα της ωριμότητας, παρουσιάζει ένα χαρακτήρα ενιαίο και μια συνέχεια όπως λίγες άλλες. Η θεματική που αντιμετώπισε στα *Τετράδια της φυλακής* δεν είναι διαφορετική από την επεξεργασία που έκανε μέχρι το 1926, αλλά αντανakλά μια θεωρητική συστηματοποίηση των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν στην περίοδο άμεσης πολιτικής συμμετοχής και που δεν επεξεργάστηκαν ποτέ σε βάθος εξ αιτίας της πιεστικής και συνεχούς πρακτικής δράσης. Πράγματι, μπορούμε να βρούμε σαφή απόηχο της ιδεαλιστικής του αντίληψης από το 1917, ακριβώς μέσα στην περίοδο της ρωσικής Επανάστασης, όταν υποστήριζε σαφώς ότι ο μαρξισμός δεν είναι άλλο παρά «η συνέχιση της ιταλικής και γερμανικής ιδεαλιστικής σκέψης που στον Μαρξ απέκτησε θετικιστικές και φυσιοκρατικές επιχρύσεις»⁴. Αυτές οι «θετικιστικές επιχρύσεις» που ο Γκράμσι παρατηρεί στον Μαρξ, και κυρίως στον Ένγκελς, δεν είναι άλλο από τις υλιστικές αρχές που επρέσβευαν οι δύο ιδρυτές του επιστημονικού σοσιαλισμού.

Ύστερα απ’ αυτά είναι κατανοητό πώς ο Μπορντίγκα έγραψε ότι «ένας ιδεαλιστής δεν είναι ούτε ριζοσπάστης μαρξιστής, ούτε ρεφορμιστής μαρξιστής. Είναι μόνον ένας έξω από τον δικό μας δρόμο. Ιστορικά ο Γκράμσι μας βοήθησε να διώξουμε (....) τον Τουράτι. Θεωρητικά όμως (...) είχε λιγότερη ορθοδοξία ο Γκράμσι παρά ο Τουράτι»⁵.

Και ο Ονοράτο Ντάμεν (Ο. Damen), ένας αγωνιστής της κομμουνιστικής αριστεράς, πρώην βουλευτής, που είχε την ευκαιρία να γνωριστεί και να συγκρουστεί με τον Γκράμσι στα χρόνια του ‘20, μόλις εκδόθηκε το τετράδιο *Ο ιστορικός υλισμός και η φιλοσοφία του Μπενεντέτο Κρότσε* το 1948, ένωσε την ανάγκη να παρέμβει στην συζήτηση για να υπογραμμίσει ότι η σκέψη του Γκράμσι εντασσόταν στην προ-μαρξιστική ή ιδεαλιστική παράδοση. Για τον Ντάμεν, η μήτρα της φιλοσοφικής κουλτούρας του Γκράμσι «δεν βρίσκεται στην αναγνώριση της επαναστατικής διαλεκτικής των Μαρξ – Ένγκελς, αλλά σε εκείνα τα αντιδianooύμενα και αντιδραστικά στον θετικιστικό επιστημονικό ρεύματα, τα οποία αν και παρουσιάστηκαν μετά τον Μαρξ, επανασυνδέονται με χίλιους τρόπους στον προ-μαρξιστικό ιδεαλισμό»⁶.

Ο υποκειμενικός ιδεαλισμός του Γκράμσι μεταφραζόμενος σε πολιτικούς όρους μετατρέπεται και δεν μπορεί να μην μετατραπεί σε «βολονταρισμό». Εάν είναι το υποκείμενο που συλλαμβάνει την πραγματικότητα είναι επίσης το υποκείμενο που δημιουργεί και διαμορφώνει την πραγματικότητα, δηλαδή είναι το υποκείμενο που

κάνει την ιστορία και δημιουργεί τις αντικειμενικές συνθήκες. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Γκράμσι αντιλαμβάνεται την ρωσική επανάσταση σαν μια πράξη απλής *θέλησης* που αποκηρύσσει τις «αιτιοκρατικές» θεωρίες τις οποίες ο Μάρξ επεξεργάστηκε στο *Κεφάλαιο*. «Οι μπολσεβίκοι – γράφει ο Γκράμσι χαιρετώντας την οκτωβριανή επανάσταση – αρνούνται τον Καρλ Μάρξ, επιβεβαιώνουν με την μαρτυρία της συγκεκριμένης δράσης, των κατακτήσεων που πραγματοποιήθηκαν ότι οι κανόνες του ιστορικού υλισμού δεν είναι τόσο αυστηροί όπως θα μπορούσε να σκεφθεί κανείς και όπως το έχουν σκεφθεί»⁷.

Τον ίδιο «βολονταρισμό» ο Γκράμσι θα προσπαθήσει να εφαρμόσει στη συνέχεια, στα χρόνια του '20, όταν θα επιχειρήσει να δημιουργήσει ένα μαζικό κόμμα σε μια κατάσταση πλήρους παρακμής, όπως εκείνη της Ιταλίας που έβλεπε την άνοδο του Φασισμού και την ήττα της εργατικής τάξης.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο Γκράμσι ονομάζει (και όχι μόνο εξαιτίας της φασιστικής λογοκρισίας) τον διαλεκτικό υλισμό «φιλοσοφία της πράξης» εννοώντας με αυτή την έκφραση μια θεμελιώδη δράση που αφήνει κατά μέρος τον ιστορικό χώρο και τις πραγματικές αντικειμενικές σχέσεις.

Η «φιλοσοφία της πράξης» στο πλέγμα της γκραμσιανής σκέψης, χαρακτηρίζεται σαν μια βιαστική ανάγνωση του *θέσεις για τον Φόνερμπαχ* με υποκειμενικό ιδεαλιστικό τρόπο. Το «βολονταριστικό» θέμα που συναντάται ως θεμελιώδες σημείο στον μεταρρυθμιστή Mondolfo, είχε δημιουργήσει, αρχίζοντας από το 1912, τον συνδυασμό κρίκο μιας ολόκληρης γενιάς. Και ο Γκράμσι είχε δημιουργηθεί στο εσωτερικό αυτής της παράδοσης συνδέοντάς την με την ιδεαλιστική φιλοσοφία του Μπενεντέτο Κρότσε και του Τζοβάνι Τζεντίλε. Οι δυο πλευρές – διαπαιδαγωγική (ηθικο-παιδαγωγική) και ακτιβιστική – που χαρακτηρίζουν τον νεαρό Γκράμσι, θα συνεχίσουν να επηρεάζουν την σκέψη του για όλη του τη ζωή.

2. Η θεωρητική του δομή, ακτιβιστική-παιδαγωγική, δεν μπορούσε να μην έχει αντίκτυπο στο πολιτικό πεδίο και στο πώς αντιλαμβανόταν το επαναστατικό προτσές.

Στο μοναδικό τεύχος «*La citta futura*» (Η πόλη του μέλλοντος), το Φεβρουάριο του 1917, εξ ολοκλήρου γραμμένο από τον Γκράμσι, και στο οποίο «οι ιδεαλιστικές επιρροές φαίνονται καθαρά»⁸, υπάρχει μια φράση αρκετά εμβληματική. Πράγματι, γράφει ότι «οι σοσιαλιστές δεν πρέπει να αντικαταστήσουν την τάξη με τάξη. Πρέπει να εγκαθιδρύσουν την τάξη καθεαυτή».

Το θέμα του περάσματος από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό με απευθείας μετάβαση και χωρίς ρήγματα στο υπάρχον παραγωγικό προτσές και τις σχέσεις παραγωγής, βρίσκεται σταθερά στη σκέψη του Γκράμσι. Γι' αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως ο θεωρητικός μιας «επανάστασης χωρίς επανάσταση». Δεν πρόκειται βέβαια για την *πολιτική* αλλαγή, που και ο Γκράμσι υποστήριζε, τουλάχιστον σαν ομολογία μαρξιστικής πίστης, αλλά για την δομή του επαναστατικού προτσές που στη μεταβατική φάση πρέπει να καταργήσει τις σχέσεις παραγωγής και το νόμο αξίας που υπάρχουν στον καπιταλισμό και να τα αντικαταστήσει με σχέσεις αντι-αγοράς.

Η μετάβαση χωρίς ρήγματα, πηγάζει επίσης από την αντίληψη που είχε για τον καπιταλισμό και για την κοινωνικοποίηση που αυτός προκάλεσε. Στα εργοστάσια, κατά τον Σάρδο ηγέτη, ο εργάτης γίνεται ένα εργαλείο ενός «συγκεκριμένου οργανικού συστήματος», «είναι ένα εξάρτημα της μηχανής-διαίρεσης της εργασίας». Κι αυτό το βλέπει σαν ένα θετικό γεγονός, αρκεί ο εργάτης να αποκτήσει συνείδηση αυτής της «συγκεκριμένης αναγκαιότητας» και να την επιβάλει «στη βάση ενός αντι-

προσωπευτικού μηχανισμού κρατικού τύπου» ώστε να αρχίσει μια νέα εποχή, εκείνη των εργατικών κρατών⁹.

Η γενική θέση μέσα στην οποία κινείται η συμβουλευτική θεματική του Γκράμσι του «Ordine Nuovo» είναι ότι στην καπιταλιστική κοινωνία η εργατική τάξη ταυτίστηκε με το εργοστάσιο και τη διαίρεση της εργασίας. Ο εργάτης δεν αντιμετωπίζεται σαν μισθωτός, σε αντίθεση με το Κεφάλαιο, αλλά με θετικό τρόπο σαν «παραγωγός». Από την άλλη πλευρά υπάρχει ήδη μια καπιταλιστική τάξη η οποία δεν θεωρείται πλέον σε θέση να εξασφαλίσει την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Αντίθετα, οι βιομήχανοι «σαμποτάρουν την ίδια την παραγωγή» και δεν έχουν πλέον το ύψος να «διαχειριστούν τον μηχανισμό της παραγωγής» και «να τον κάνουν να αποδώσει στο μέγιστο (...) για να σώσει τον πολιτισμό από την διάλυση και τη χρεωκοπία»¹⁰. Οι καπιταλιστές επιπλέον, εγκατέλειψαν το εργοστάσιο, αφήνοντάς το στα χέρια «μιας σπείρας τυχοδιωκτών και μισθοφόρων της πολιτικής» κινούμενης μόνο από τα «πλέον ευτελή ένστικτα»¹¹. Απ' αυτή την αντίληψη απορρέει η θεματική που εναποθέτει στην εργατική τάξη την ιστορική αποστολή να σώσει ολόκληρη την κοινωνία.

Έτσι, το εργοστάσιο γίνεται το πλήρες μοντέλο μιας ιδανικής λειτουργίας, η οποία πρέπει να μεταφερθεί, έτσι όπως είναι, στην νέα εθνική κοινωνία και που στη συνέχεια θα προβληθεί σε ένα σύστημα παγκόσμιας οργάνωσης βασισμένο στην ίδια τάξη και την ίδια λογική. Οι σχέσεις παραγωγής επομένως, γίνονται αντιληπτές, σαν αντικειμενικές σχέσεις ο δε δημιουργός αυτής της ανώτερης λογικής του συστήματος, είναι «η βιομηχανική τεχνική που (με μια έννοια) είναι ανεξάρτητη από τον τρόπο ιδιοποίησης των αξιών που παράγονται»¹². Πράγματι, το τεχνολογικό προτσές, σαν επιστήμη ουδέτερη και ανεξάρτητη από την ιδιαιτερότητα των σχέσεων παραγωγής, γίνεται δεκτό από τον Γκράμσι άκριτα, σαν ένα «φυσικό» προτσές. Κατά συνέπεια, δεν είναι η καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής που βρίσκεται σε συζήτηση, αλλά η διοίκησή της. Δεν πρόκειται λοιπόν για αλλαγή, του συστήματος, αλλά στο σύστημα παραγωγής που για να επαναποκτήσει την πλήρη λειτουργικότητά του, έχει ανάγκη μόνο να σταθεροποιήσει «την συνεργασία του χειρώνακτα, του ειδικευμένου, του κρατικού υπαλλήλου, του μηχανικού, του τεχνικού διευθυντή», να αποδεσμευθεί από τον ατομικό ιδιοκτήτη που έγινε «νεκρό σημείο», ένα «εμπόδιο» που πρέπει να εξαλειφθεί¹³. Ο σοσιαλισμός επομένως, γίνεται απλώς ζήτημα οργάνωσης της παραγωγής που ήδη υπάρχει, έχοντας υπ' όψη τα συμφέροντα των παραγωγών και όχι πλέον εκείνα του ιδιώτη καπιταλιστή. Η αγορά και η μισθωτή εργασία, πάνω στις οποίες βασίζεται η καπιταλιστική παραγωγή, δεν εξαφανίζονται, αλλά ενσωματώνονται στην νέα λογική του εργοστασίου που διευθύνεται από τους εργάτες.

Η μετάβαση από τη μια κοινωνία στην άλλη, εναποτίθεται στην κατανόηση του εργάτη, αφού είναι «παραγωγός», ότι πρόκειται για μια «συγκεκριμένη ανάγκη της σχέσης εργασίας και παραγωγής» και πρέπει να το καταλάβει οπωσδήποτε «εάν θέλουμε να έχουμε εξασφαλισμένα τό ψωμί, τα ρούχα, τη στέγη, την βιομηχανική παραγωγή»¹⁴.

Από τη στιγμή που η καπιταλιστική τάξη είναι ανίκανη να διατηρήσει την αποτελεσματικότητα του παραγωγικού προτσές και επομένως είναι «διαλυτική του έθνους»¹⁵, ο Γκράμσι διαπιστώνει την άμεση ανάγκη να επιστρέψει το βιομηχανικό δυναμικό στην εργατική τάξη. Αυτή τη φορά όμως η εργατική τάξη πρέπει να συγκροτηθεί σαν «πυρήνας ενός νέου κράτους, του εργατικού κράτους, στη βάση ενός νέου αντιπροσωπευτικού συστήματος, του συστήματος των Συμβουλίων»¹⁶. Επομέ-

[illegible]

Approved & Released
ANTHONY G. MARINO
JULY 1988

[illegible]

...ndacali

Soviet, Partito, Sindacati

Sindaco

Quanto agli altri paesi, che dal loro passato di forte tradizione sindacale si sono liberati da un'organizzazione rivoluzionaria, sempre più se ne sono liberati, quando hanno avuto una buona ragione.

Rassegna

Intervista, storia e cronaca	10
Il libro	12
Il cinema	14
Il teatro	16
La musica	18
La televisione	20
La radio	22
La cultura	24
La politica	26
La sport	28
La cronaca	30
La cultura	32
La politica	34
La sport	36
La cronaca	38
La cultura	40
La politica	42
La sport	44
La cronaca	46
La cultura	48
La politica	50
La sport	52
La cronaca	54
La cultura	56
La politica	58
La sport	60
La cronaca	62
La cultura	64
La politica	66
La sport	68
La cronaca	70
La cultura	72
La politica	74
La sport	76
La cronaca	78
La cultura	80
La politica	82
La sport	84
La cronaca	86
La cultura	88
La politica	90
La sport	92
La cronaca	94
La cultura	96
La politica	98
La sport	100
La cronaca	102
La cultura	104
La politica	106
La sport	108
La cronaca	110
La cultura	112
La politica	114
La sport	116
La cronaca	118
La cultura	120
La politica	122
La sport	124
La cronaca	126
La cultura	128
La politica	130
La sport	132
La cronaca	134
La cultura	136
La politica	138
La sport	140
La cronaca	142
La cultura	144
La politica	146
La sport	148
La cronaca	150
La cultura	152
La politica	154
La sport	156
La cronaca	158
La cultura	160
La politica	162
La sport	164
La cronaca	166
La cultura	168
La politica	170
La sport	172
La cronaca	174
La cultura	176
La politica	178
La sport	180
La cronaca	182
La cultura	184
La politica	186
La sport	188
La cronaca	190
La cultura	192
La politica	194
La sport	196
La cronaca	198
La cultura	200
La politica	202
La sport	204
La cronaca	206
La cultura	208
La politica	210
La sport	212
La cronaca	214
La cultura	216
La politica	218
La sport	220
La cronaca	222
La cultura	224
La politica	226
La sport	228
La cronaca	230
La cultura	232
La politica	234
La sport	236
La cronaca	238
La cultura	240
La politica	242
La sport	244
La cronaca	246
La cultura	248
La politica	250
La sport	252
La cronaca	254
La cultura	256
La politica	258
La sport	260
La cronaca	262
La cultura	264
La politica	266
La sport	268
La cronaca	270
La cultura	272
La politica	274
La sport	276
La cronaca	278
La cultura	280
La politica	282
La sport	284
La cronaca	286
La cultura	288
La politica	290
La sport	292
La cronaca	294
La cultura	296
La politica	298
La sport	300
La cronaca	302
La cultura	304
La politica	306
La sport	308
La cronaca	310
La cultura	312
La politica	314
La sport	316
La cronaca	318
La cultura	320
La politica	322
La sport	324
La cronaca	326
La cultura	328
La politica	330
La sport	332
La cronaca	334
La cultura	336
La politica	338
La sport	340
La cronaca	342
La cultura	344
La politica	346
La sport	348
La cronaca	350
La cultura	352
La politica	354
La sport	356
La cronaca	358
La cultura	360
La politica	362
La sport	364
La cronaca	366
La cultura	368
La politica	370
La sport	372
La cronaca	374
La cultura	376
La politica	378
La sport	380
La cronaca	382
La cultura	384
La politica	386
La sport	388
La cronaca	390
La cultura	392
La politica	394
La sport	396
La cronaca	398
La cultura	400
La politica	402
La sport	404
La cronaca	406
La cultura	408
La politica	410
La sport	412
La cronaca	414
La cultura	416
La politica	418
La sport	420
La cronaca	422
La cultura	424
La politica	426
La sport	428
La cronaca	430
La cultura	432
La politica	434
La sport	436

Cronache dell'Ordine Nuovo

ως, αφού το πολιτικό ενδιαφέρον του Γκράμσι μεταωπίζεται στις δομές της βιομηχανικής κοινωνίας, δηλαδή το εργοστάσιο, τότε και το επαναστατικό προτσές πρέπει να πραγματοποιηθεί «στο πεδίο της παραγωγής, το εργοστάσιο»¹⁷.

Απ' αυτή την αντίληψη, προέρχεται η πρότασή του για εργατικό έλεγχο, σαν ανάγκη της ταξικής πάλης, ο οποίος είναι ακριβώς αναγκαίος για να «τεθεί το πρόβλημα της εργατικής εξουσίας στα μέσα παραγωγής και επομένως το πρόβλημα της κατάκτησης του Κράτους» (Υπογρ. συγγ.)¹⁸.

Διαφαίνεται καθαρά απ' αυτή την αντίληψη της υλικής και κοινωνικής ανάπτυξης χωρίς ρήγματα, μια έλλειψη ιστορικής διαλεκτικής, εφ' όσον ο Γκράμσι έρχεται να θεωρητικοποιήσει την δυνατότητα περάσματος από την παλιά τάξη στη «νέα τάξη», αφήνοντας αμετάβλητο το δομικό σύστημα του καπιταλιστικού δεσποτισμού, δηλαδή την «λογική» του καπιταλιστικού εργοστασίου και την διαιρέση της εργασίας που αυτή επιβάλλει. Πέρα επομένως από την επαναστατική φρασεολογία, με την οποία ο Γκράμσι καλύπτει τα γραπτά του, παραμένει στο βάθος της σκέψης του η αντίληψη της επανάστασης σαν εξέλιξη, σαν γλίστριμα της καπιταλιστικής δομής και των σχέσεων παραγωγής απευθείας στην «σοσιαλιστική» κοινωνία. Όχι τυχαία, ο Γκράμσι, βλέπει ήδη στο Συμβούλιο του εργοστασίου το έμβρυο της νέας κοινωνίας που αναπτυσσόμενο ποσοτικά καταλήγει κατευθείαν στον σοσιαλισμό. «Το σοσιαλιστικό Κράτος – γράφει πράγματι – είναι δύναμις υπάρχον στους θεσμούς της κοινωνικής ζωής που είναι χαρακτηριστικοί της εκμεταλλεζόμενης εργατικής τάξης»¹⁹. Αρκεί να συνδεθούν μεταξύ τους οι θεσμοί αυτοί, να συντονισθούν, να υποταχθούν σε μια ιεραρχία αρμοδιοτήτων και εξουσιών και να συγκεντρωθούν και τότε μπορεί να υπάρξει και στον καπιταλισμό «μια αληθινή και πραγματική εργατική δημοκρατία, σε αποτελεσματική και ενεργητική αντιπαράθεση με το αστικό Κράτος, σε όλες του τις ουσιαστικές λειτουργίες διαχείρισης και κυριαρχίας της εθνικής περιουσίας»²⁰.

Φαίνεται καθαρά ότι στη γκραμισιανή αντίληψη της επανάστασης, «η δημιουργία του προλεταριακού Κράτους δεν είναι (...) μια θαυματουργή πράξη: είναι κι αυτή ένα γένεσθαι, είναι προτσές ανάπτυξης»²¹.

Για τον Γκράμσι του «Ordine Nuovo» επομένως μέσα, στην ίδια την καπιταλιστική κοινωνία, μπορεί και πρέπει να αναδυθεί, σαν ένα μικρό νησί η νέα κοινωνία. Κάθε Συμβούλιο εργοστασίου που γεννιέται είναι μια νίκη του κομμουνισμού και είναι σ' αυτή την οργάνωση που πραγματοποιείται όχι μόνον η ενότητα του αγώνα αλλά η ίδια η εξουσία της εργατικής τάξης. Το Συμβούλιο βοηθά να αποκτήσει συνείδηση του εργοστασίου σαν μονάδας, «σαν δημιουργικής πράξης ενός προϊόντος» που όταν το κατακτήσει «φθάνει στην κατανόηση όλο και μεγαλύτερων μονάδων (...) μέχρι (την κατάκτηση σ.μ.) του Έθνους. Τότε ο εργάτης είναι παραγωγός γιατί απέκτησε συνείδηση της λειτουργίας του στο παραγωγικό προτσές, σε όλους τους βαθμούς του, από το εργοστάσιο στο Έθνος, στον κόσμο' τότε αυτός, συνειδητοποιεί την τάξη και γίνεται κομμουνιστής»²².

Το Συμβούλιο επομένως είναι ένας οργανισμός από και στον οποίο γεννιέται αυθόρμητα και αυτόματα η σοσιαλιστική συνείδηση, χωρίς την ανάγκη του Κόμματος σαν υποστηρίγματος, παρά μόνον σαν τυπικού εργαλείου σύνδεσης, χωρίς την ανάγκη προγράμματος ή θεωρίας, επειδή την δημιουργεί αυτό το ίδιο και είναι όχι μόνο δύναμις αλλά και στην πράξη μια κομμουνιστική πραγματοποίηση.

Είναι περισσότερο από εμφανές, ότι η αναφορά στον Λένιν, την οποία κάνει συχνά ο Γκράμσι, γίνεται από παρανόηση. Για τον Γκράμσι του «Ordine Nuovo», το κέντρο

του προλεταριακού κινήματος είναι εγκλωβισμένο στα εργοστάσια, όταν αντίθετα για τον Λένιν, αυτά δεν είναι παρά το πεδίο «των απλών σχέσεων μεταξύ εργατών και αφεντικών» και είναι στην σφαίρα των σχέσεων όλων των τάξεων μεταξύ τους και μεταξύ αυτών και του Κράτους που συναντιέται η αρχή της ταξικής συνείδησης και δράσης. Ο Γκράμσι, αντιλαμβάνεται ακόμα, την πάλη ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αστική τάξη όχι σαν ρήγμα και άρνηση, αλλά πιο πολύ σαν ένα αγώνα για μια ακόμη πιο λογική τεχνική από αυτή που υπάρχει στην σημερινή κοινωνία, αλλά πάντα στηριγμένη στη λογική του καπιταλισμού. Απέναντι σε μια αστική τάξη η οποία θεωρείται «σαμποτέρ» του οικονομικού μηχανισμού, ο Γκράμσι αντιπαραθέτει τα Συμβούλια του εργοστασίου που είναι οργανισμοί ουσιαστικά απολιτικοί και ριζωμένοι σε καθαρά οικονομικές παραγωγικές λειτουργίες. Παρουσιάζονται εδώ τα διακριτικά μιας ιδεολογίας τύπου Σορέλ. Δεν εκπλήσσει επομένως όταν διαβάζουμε ότι «οι εργάτες είναι πεισμένοι ότι μόνον σε μια ανάκαμψη της βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής βρίσκεται η σωτηρία της εργατικής τάξης» και ότι «εντείνοντας την απόδοση του παραγωγικού μηχανισμού οι εργάτες αποδεικνύουν την κοινωνική δύναμή τους»²³.

Ο Μπορντίγκα, στην κριτική της γκραμσιανής αντίληψης των Συμβουλίων, σύμφωνα με την οποία αυτά διαχειρίζονται μια «μη καπιταλιστική» παραγωγή μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία, παρατηρούσε ότι αυτό «είναι μια καθαρή και απλή επιστροφή στην σταδιακή πρόοδο των σοσιαλιστών: αυτό ονομάζεται ρεφορμισμός ή συνδικαλισμός, προσδιορίζεται από την εσφαλμένη αντίληψη, ότι το προλεταριάτο μπορεί να χειραφετηθεί κερδίζοντας έδαφος στις οικονομικές σχέσεις, ενώ ακόμη ο καπιταλισμός κατέχει, με το Κράτος, την πολιτική εξουσία»²⁴.

Πράγματι, ο Γκράμσι που υποστήριζε ότι θα μεταφέρει στην Ιταλία την εμπειρία των Σοβιέτ, μπέρδευε στην πραγματικότητα έναν τεχνικό παραγωγικό οργανισμό, όπως το Συμβούλιο, με ένα όργανο πολιτικής εξουσίας όπως ήταν το ρωσικό Σοβιέτ.

Θα μπορούσε να υποθεθεί ότι η σταδιακή και ρεφορμιστική θεματική που συνδέεται με την φάση των Συμβουλίων, υποχωρεί όταν εξαφανίζεται η θεματική των ιδίων των Συμβουλίων, όταν δηλαδή, αφού τελειώσουν οι αγώνες της «κόκκινης διетίας» (1919-1920), το εργατικό κίνημα έχει να αντιμετωπίσει νέες καταστάσεις. Στην πραγματικότητα η αντίληψη της σταδιακής προόδου στον Γκράμσι, πηγαιίνει πέρα από την έννοια του Συμβουλίου και δεν συνδέεται μαζί μ' αυτό παρά μόνον εξ αιτίας της φάσης του αγώνα στον οποίο έχει βρεθεί. Ακόμη περισσότερο όταν πίσω από την τυπική ευθυγράμμιση με τις επαναστατικές διακηρύξεις της ηγεσίας του ΚΚΙ, της αμέσως μετά το Λιβόρνο περιόδου, ξαναπαίρνει την ίδια επιχειρηματολογία εντάσσοντάς την τώρα σε μια άλλη προοπτική. Στην πρώτη Συνδιάσκεψη του ΚΚΙ, το 1922 στη Ρώμη, ο Γκράμσι παρουσίασε μαζί με τον Τάσκα, τις θέσεις που αφορούσαν τα συνδικάτα, τα συμβούλια και τους συνεταιρισμούς, διατυπώνοντάς τους με καθαρά ρεφορμιστικές εκφράσεις. «Το Συνδικάτο – σύμφωνα με τις θέσεις αυτές – αποκτά τα πρώτα στοιχεία μιας δικής του διαχείρισης και μιας δικής του διακυβέρνησης», ενώ, η πλειοψηφία του πληθυσμού, από τη μεριά της, προσπαθεί να «εξασφαλισθεί με δικά της μέσα», δηλαδή, δημιουργώντας «το δικό της Κράτος μέσα στο Κράτος». Και ακόμη: «Η συνδικαλιστική οργάνωση, είναι, το έμβρυο ενός εργατικού Κράτους, μέσα στο αστικό Κράτος»²⁵. Όσο και αν σ' αυτές τις θέσεις δεν λέγεται ότι μια τέτοια κατάσταση πραγμάτων μπορεί να δημιουργηθεί μόνον μεταβατικά, η θεματική της σταδιακής προόδου διαφαίνεται αρκετά σαφώς. Και όταν ο Γκράμσι ασχολήθηκε

πάλι με το ζήτημα των Συμβουλίων, χρησιμοποίησε ξανά ακριβώς τις ίδιες διατυπώσεις της θεωρίας που είχε δυο χρόνια πριν: η πάλη για τον εργατικό έλεγχο θα έπρεπε να αρχίσει για «να ανακόψει την διάλυση του μηχανισμού της καπιταλιστικής βιομηχανίας»²⁶.

3. Με την ίδρυση του ΚΚΙ, ο Γκράμσι, τοποθετείται τυπικά με τις επαναστατικές μαρξιστικές διακηρύξεις, αλλά στη βάση της σκέψης του, παραμένουν τα στοιχεία του δικού του ιδεαλιστικού «μαρξισμού». Ζει την διάσπαση από τους σοσιαλιστές στο Λιθόρνο, αν και συμφωνεί μαζί της, σαν τραύμα. Ο Μπρούνο Φορτικιάρι (Bruno Fortichiarì), μέλος του πρώτου Εκτελεστικού του ΚΚΙ, υπενθύμισε ότι ο Σάρδος ηγέτης στο Λιθόρνο ήταν «αναποφάσιστος» και ότι «πήρε μέρος σε έναν επίλογο, ο οποίος δεν συνέπιπτε εντελώς με τις δικές του αντιλήψεις για εκείνη τη φάση του ιταλικού προλεταριακού κινήματος»²⁷. Δυο χρόνια μετά την ίδρυση του κομμουνιστικού κόμματος, ο Γκράμσι, υποστήριζε ότι η απομάκρυνση από τους σοσιαλιστές έπρεπε να θεωρείται «χωρίς αμφιβολία ο μεγαλύτερος θρίαμβος της αντίδρασης»²⁸. Το ότι θέλησε, άλλωστε, να δημιουργήσει ένα μαζικό κόμμα, μέσα σε μια κατάσταση που χειροτέρευε συνεχώς, έδειξε μια δευτεροδιεθνιστική αντίληψη των ελιγμών της ηγεσίας και της αναζήτησης, πάση θυσία, συμμαχιών²⁹.

Η ηγεσία του Μπορντιγκά, ύστερα από δύο χρόνια διοίκησης του ΚΚΙ, για λόγους περισσότερο εξωτερικούς στο κόμμα, παρά εσωτερικούς (στην Συνδιάσκεψη του 1924 στο Κόμο, η βάση του Κόμματος ήταν στην συντριπτική της πλειοψηφία ακόμα με την Αριστερά) αντικαταστάθηκε από τους πρώην αγωνιστές της «Ordine Nuovo». Ο Γκράμσι, που έμενε τότε στην Βιέννη, έπεισε τους Τερατσίνι, Τολιάτι και Σκοτισιμάρο να ευθυγραμμιστούν με την πολιτική της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Στην ημερήσια διάταξη βρισκόταν το ζήτημα δημιουργίας μιας ομογενούς διεθνιστικής ομάδας η οποία να είναι σε θέση να αναπτύξει μαζική δράση και να φέρει το κόμμα σε ενιαίο μέτωπο με το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Μετά τη δολοφονία του σοσιαλιστή βουλευτή Ματεότι, το 1924, το ΚΚΙ, κάτω πλέον από την ηγεσία του Γκράμσι, αρχίζει να «κάνει πολιτική», ενώ η αριστερά, που μέχρι τότε ήταν ο ηγετικός πυρήνας, σπρώχνεται συνεχώς στο περιθώριο.

Η κατεύθυνση που πήρε το Κομμουνιστικό Κόμμα στην περίοδο την οποία ήταν γραμματέας του ο Γκράμσι (1924 – 1926) δεν μπορεί να εξετασθεί παρά μόνον μέσα στο πλαίσιο του γενικού προσανατολισμού του ΚΚΣΕ και της πολιτικής που του επέβαλε ο γραμματέας του Στάλιν. Ταυτόχρονα με την μεταλενινιστική στροφή της Διεθνούς, έχουμε την κεντροδεξιά στροφή του ιταλικού κόμματος. Τα γεγονότα αλληλοσυμπληρώνονται. Η αρχή του σταλινισμού συμπίπτει με την επικράτηση του γκραμισισμού στο κόμμα και η περιθωριοποίηση του τροτσικισμού στη Ρωσία είναι σύγχρονη της περιθωριοποίησης του «μπορντιγκισμού» στην Ιταλία. Πράγματι, η θέση του Γκράμσι αυτά τα χρόνια, παρουσιάζεται σαν η μετάφραση της θεωρίας που προωθείται στην Ρωσία και που προσδιορίζεται πιο καθαρά στην πολιτική του «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα». Ο Γκράμσι, δεν θέτει σε συζήτηση την αντεπανάσταση που πραγματοποιείται στην χώρα της Οκτωβριανής Επανάστασης, αλλά αντίθετα, είναι πιστός εκφραστής της στην Ιταλία. Δεν βρίσκεται έξω από το πλαίσιο του διεθνούς σταλινισμού, του οποίου δεν αποτελεί εναλλαγή αλλά συμπλήρωμα, συλλαμβάνοντας την ιδέα της επανάστασης, στις δυτικές χώρες, κατά δημοκρατικά στάδια.

«Οι διαφωνίες ανάμεσα στον Γκράμσι και την Κομμουνιστική Διεθνή – γράφει ο

ιστορικός Stefano Merli – όποιος βαρύτητας και αν είναι δεν φθάνουν στην επεξεργασία και οργάνωση μιας γραμμής που να ξεπερνά τα ευαίσθητα σημεία ενός διεθνισμού που είναι σε συνάρτηση με τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα»³⁰.

Για τον Γκράμσι της δεκαετίας του '20, η σχέση ανάμεσα στην διεθνή εργατική τάξη και το νέο σοβιετικό Κράτος, δεν στηρίζεται πλέον στην Επανάσταση του Οκτώβρη και στην επέκτασή της, αλλά στον τρόπο "δημιουργίας του σοσιαλισμού" στην Ρωσία. Έτσι, στην εθνικοποίηση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής του ρωσικού σοσιαλισμού, αντιστοιχεί η εθνικοποίηση της πολιτικής του ΚΚΙ. Όχι τυχαία, ο Γκράμσι, δηλώνει το 1924 ότι ο Μπορντίγκα «τοποθετείται με την άποψη μιας διεθνούς μειοψηφίας. Εμείς, πρέπει να τοποθετηθούμε με την άποψη μιας εθνικής πλειοψηφίας»³¹.

Η «μπολσεβικοποίηση» επηρέασε σοβαρά τη σκέψη του Γκράμσι, ο οποίος εξασφάλισε την ηγεσία του ΚΚΙ, χάρη στην υποστήριξη που έδωσε στην πολιτική του «ενιαίου μετώπου» της Κομιντέρν, που αμφισβητούσε η Αριστερά, και στην υποστήριξη της ομάδας του Στάλιν στην πάλη για την εξουσία. Σαν γραμματέας του Κόμματος, από τον Αύγουστο του 1924 μέχρι τον Νοέμβριο του 1926 (όταν συνελήφθη), ο Γκράμσι, πραγματοποίησε την πλήρη «μπολσεβικοποίηση» του ιταλικού κόμματος. Έβαλε στην πράξη την αρχή του «μπολσεβικικού μονολιθισμού» που σήμαινε την εξαφάνιση κάθε οργανωμένης αντιπολίτευσης και κάθε διαφωνίας στο εσωτερικό του Κόμματος και την αυστηρή υποταγή του τελευταίου στην θέληση της Κομιντέρν. Αλλά και στο οργανωτικό πεδίο, ο Γκράμσι, υιοθέτησε και μετέφερε στην Ιταλία τις γραφειοκρατικές μεθόδους που είχαν επικρατήσει στην ΕΣΣΔ. Έτσι όταν αυτός, δημιούργησε μια «φράξια» μέσα στο κόμμα, ήταν κάτι περισσότερο από θεμιτό³². Ενώ όταν η Αριστερά, ήδη με γραφειοκρατικές μεθόδους στο περιθώριο, δημιούργησε την *Επιτροπή Συντονισμού* (Comitato di Intesa), το 1925, για να υπερασπίσει τις θέσεις πάνω στις οποίες δημιουργήθηκε το Κόμμα, το 1921, πρόκειται κατά τον Γκράμσι για μια «αναξιοπρεπή» για κομμουνιστές πράξη και το γεγονός καταδικάστηκε σαν «φραξιονιστικό». Αρκετοί από τους ηγέτες του κόμματος απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους (ο Μπορντίγκα είχε παυθεί από τη θέση του γραμματέα της ομοσπονδίας της Νεάπολης, ήδη από τον χειμώνα του 1924). Απέναντι στους αγωνιστές της Αριστεράς πάρθηκαν μέτρα «κομματικής αστυνομίας» και όπως διέτασε μια εγκύκλιος του Εκτελεστικού, στις 4 Ιουνίου 1925, προς τους περιφερειακούς γραμματείς, αυτοί έπρεπε να «ερευνηθούν ατομικά και κατ' οίκον»³³. Στις *Θέσεις της Λύον*, εξάλλου, το 1926 (θέση υπ. αρ. 27), ο Γκράμσι υποστήριξε ότι η Αριστερά, έπρεπε να χτυπηθεί, όχι μόνον με την προπαγάνδα, αλλά και με «οργανωτικά μέτρα».

Η πολιτική του ενιαίου μετώπου, επέβαλε έτσι κι αλλιώς τακτικές όλο και περισσότερο ελαστικές στις κινήσεις του κόμματος και τις οποίες ο Γκράμσι, εφάρμοσε «δημιουργικά» στην Ιταλία. Η προνομιακή στάση του κόμματος απέναντι στις συμφωνίες με τις ηγεσίες των άλλων πολιτικών κομμάτων και όχι στη βάση μιας σταθερής σχέσης με τις εργαζόμενες μάζες, είναι η αρχή της *λιουραλιστικής* πολιτικής του κοινού αγώνα με τα κοινοβουλευτικά κόμματα για την υπεράσπιση της δημοκρατίας. Έχουμε επομένως την εφαρμογή και ανάπτυξη της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου όχι πλέον εννοημένο στα πλαίσια της συμμαχίας με τα «εργατικά κόμματα της Αριστεράς», αλλά διευρυμένο στα κόμματα του δημοκρατικού αγώνα κατά της «αντίδρασης».

Στις έννοιες της «ηγεμονίας» και του «ιστορικού μπλοκ» διακρίνεται έτσι το άνοιγ-

μα προς μια προοπτική πλατιών συμμαχιών στο εσωτερικό της οποίας η διάσταση της αναζήτησης μιας συμφωνίας, διαστέλλεται τόσο ώστε να χάνεται η αυτονομία του προλεταριάτου και να απομακρύνεται και εκμηδενίζεται, η στιγμή της επαναστατικής ανατροπής, μέσα σε μια μεταρρυθμιστική στρατηγική η οποία εξαντλείται σε μια περιορισμένη πολιτική δράση.

Σύμφωνα με όλα αυτά, το σύνολο των γκραμισιανών πολιτικών αντιλήψεων, που επεξεργάστηκαν στα πλαίσια της ιδέας της «εθνικής» λειτουργίας της εργατικής τάξης και στο ρόλο της του «κληρονόμου» της αστικής τάξης, εντάσσεται σε μια στρατηγική με στόχο να φέρει σε πέρας την ιταλική «ανολοκλήρωτη» αστική επανάσταση.

Βρίσκουμε εδώ, αναμορφωμένες τις έννοιες, που επεξεργάστηκε ο Γκράμσι, στην περίοδο του «Ordine Nuovo». «Η εργατική τάξη – είχε γράψει το 1920 – είναι η μόνη δύναμη που εκπροσωπεί τα συμφέροντα του ιταλικού έθνους στα πλαίσια της ελευθερίας και της διεθνούς συνεργασίας (...). Η ιταλική εργατική τάξη (...) είναι η μόνη εθνική δύναμη που μπορεί να σώσει την Ιταλία από την άβυσσο στην οποία την έσπρωξαν (...) οι καπιταλιστές, άπληστοι για ατομικό πλούτο και πολιτική παντοδυναμία»³⁴.

Υπογραμμίζουμε, ότι οι έννοιες *Έθνος* και *εθνικό*, είναι μερικά από τα πρωταρχικά σημεία που συνδέουν τον γκραμισμό με τον σταλινισμό. Πράγματι, η σταλινική πολιτική του «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα» έδινε έμφαση στις εθνικές διαστάσεις των πολιτικών και πολιτιστικών καθηκόντων. Ο Γκράμσι, υποστήριξε τις *εθνικές* κατευθύνσεις του Στάλιν, από το Φθινόπωρο του 1924 και στην θεωρία της «ηγεμονίας», είχε υπογραμμίσει τους εθνικούς στόχους μιας επαναστατικής στρατηγικής. «Η έννοια της ηγεμονίας, – έγραφε στα *Τετράδια της Φυλακής* – είναι εκείνη μέσα στην οποία συνδέονται οι ανάγκες εθνικού χαρακτήρα και καταλαβαίνουμε πως, μερικές τάσεις δεν μιλούν γι' αυτήν ή απλά την ονομάζουν σύντομα»³⁵. Οι «μερικές τάσεις» που ανησυχούσαν τον Γκράμσι ήταν εκείνη του Τρότσκι, στην οποία διέκρινε ένα «κοσμοπολιτισμό» εντελώς άτοπο σε σχέση με τις πραγματικές συνθήκες του ρωσικού λαού. Σύμφωνα με την δική του αντίληψη, η αυθεντικότητα του μπολσεβικισμού, θρискόταν στο ότι καθάρισε τον διεθνισμό από «κάθε αόριστο και καθαρά ιδεολογικό στοιχείο (...) για να του δώσει ένα ρεαλιστικό πολιτικό περιεχόμενο»³⁶. Ο Γκράμσι, απέκρουε τις «μη εθνικές» αντιλήψεις, σαν ανίκανες να συλλάβουν το πραγματικό κοινωνικό και πολιτιστικό περιεχόμενο μέσα στο οποίο έπρεπε να κινηθεί το προλεταριάτο.

Η θεωρία της «ηγεμονίας», στενά δεμένη με την «εθνική» αντίληψη, ήταν έκφραση του γεγονότος ότι στην Ιταλία, όπως στην Ρωσία, το προλεταριάτο ήταν μια μειοψηφική ομάδα, που, δεν μπορούσε να κάνει την επανάσταση χωρίς να βρει συμμάχους ανάμεσα στις άλλες καταπιεζόμενες ομάδες, ιδιαίτερα ανάμεσα στους χωρικούς. Μέσα σ' αυτή την κατάσταση, τα αποκλειστικά διεθνή χαρακτηριστικά του προλεταριάτου, ήταν μικρού πρακτικού κέρδους, διότι, οι εσωτερικοί του σύμμαχοι, δεν μπορούσαν να τα συμμεριστούν. Ο Γκράμσι, σκεφτόταν ότι «μια τάξη διεθνούς χαρακτήρα, όταν καθοδηγεί κοινωνικά στρώματα στενά εθνικά (διανοούμενοι) και ακόμα πιο συχνά, στρώματα λιγότερο και από εθνικά (...) (οι χωρικοί) πρέπει να «εθνικοποιηθεί»³⁷. Και σ' αυτήν την εθνικοποίηση, εμπλέκεται και η πολιτιστική πολιτική του κόμματος η οποία πρέπει να ευθυγραμμιστεί με την εθνική λαϊκή κουλτούρα της χώρας. Η ηγεμονία, πρέπει να είναι και ηγεμονία της πολιτιστικής πολιτικής.

Στις μελέτες που έκανε ο Γκράμσι στην φυλακή διαφαίνεται μια κάποια συμπάθεια στην απόπειρα των ιταλών εθνικιστών και ακόμη και των φασιστών, να φθάσουν σε ορισμένα επίπεδα, στα οποία είχε ήδη φθάσει η γαλλική κουλτούρα. Συμμεριζόταν την ανησυχία του Τζιουζέπε Πρετσολίνι για το γεγονός ότι στην ιταλική λαϊκή κουλτούρα είχαν κυριαρχήσει οι ξένες επιρροές, ειδικότερα οι γαλλικές³⁸. Οι απόπειρες ορισμένων από τους πρώτους εθνικιστές, όπως ο Ενρίκο Κοραντίνι, να ξεπεράσουν το παραδοσιακό φιλολογικό χάσμα μεταξύ λαού και έθνους, βρίσκουν στα *Τετράδια της Φυλακής*, μια ανοικτή και περιεκτική, αν και κριτική, επανεκτίμηση. Ο Αλφρέντο Οριάνι, που θεωρήθηκε ως προπάτορας του φασισμού, χαρακτηρίστηκε από τον Γκράμσι ως ο «πιο τίμιος και αφοσιωμένος εκπρόσωπος του εθνικού-λαϊκού μεγαλείου» ανάμεσα στους διανοούμενους της παλιάς γενιάς. Ακόμη και το *Ημερολόγιο του πολέμου* του Μουσολίνι, προσέφερε, κατά την γνώμη του, ένα σημαντικό δείγμα «πολιτικής σκέψης, πραγματικά εθνικολαϊκής»³⁹. Και το ότι ο ίδιος ο Γκράμσι, είχε πάρει κάτι από το ρεύμα αυτό, αποδεικνύεται από την αυξανόμενη χρησιμοποίηση της εθνικιστικής ιδεολογίας: τους όρους «προλεταριάτο» και «εργατική τάξη» αντικαθιστά συχνά με άλλους, όπως «έθνος-λαός» και «λαϊκές μάζες».

Η σκέψη του Γκράμσι, επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ως καθαρά εθνική, προσκολλημένη στην «ιταλική πραγματικότητα» ή καλύτερα ότι, ουσιαστικά, βλέπει αυτή και μόνο, ενώ παραβλέπει την σημασία της διεθνιστικής προβληματικής, την ύπαρξη τόσο του κεφαλαίου όσο και του προλεταριάτου, που εννοεί την επίλυση του επαναστατικού προτσές μόνο μέσα σε ένα διεθνές πλαίσιο.

Η ιδεαλιστική αντίληψη της πραγματικότητας, η έννοια του εργάτη παραγωγού και η εθνική αντίληψη της προλεταριακής πολιτικής πάλης στον Γκράμσι, είναι ένα ενιαίο σύνολο, δύσκολα διαχωριζόμενο και που φέρνει τη σκέψη του έξω από την μαρξιστική αντίληψη της πάλης των τάξεων.

Μετάφραση: Θεόδωρος Μπενάκης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Antonio Gramsci, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Roma, Ed. Riuniti, 1971, p. 168.
2. Στο ίδιο.
3. Στο ίδιο.
4. A. Gramsci, *La rivoluzione contro il «Capitale»*, «Avanti!», 24.11.1917.
5. Amadeo Bordiga, *Struttura economico sociale della Russia d'oggi*, Milano, Ed. Contra, 1966, p. 97.
6. Onorato Damen, *Premarxismo filosofico di Gramsci*, «Prometeo», n. 13, Agosto 1949, τώρα στο A. Peregalli, *Il comunismo di sinistra e Gramsci*, Bari, Dedalo, 1978, p. 118.
7. A. Gramsci, *La rivoluzione contro il «Capitale»*, cit.
8. Giuseppe Fiori, *Vita di Antonio Gramsci*, Bari, Laterza, 1973, p. 12.
9. A. Gramsci, *Il Consiglio di fabbrica*, «Ordine Nuovo», 5.6.1920.
10. A. Gramsci, *Industriali, operai, produzione*, «Avanti!», 21.11.1919.
11. A. Gramsci, *L'operaio di fabbrica*, «Ordine Nuovo», 21.2.1920.